

Politiek Geluksmanifest 2017

niet serieus?"

ook **harde** cijfers?"

"Kun je dat wel

"Geluk kan je als politicus

mensen werkelijk ráákt..."

"Ja, dát is natuurlijk

Waarom zou je dit geluksmanifest willen lezen?

- Omdat jij andere mensen **graag gelukkig wilt zien**, vooral wanneer zij nu minder gelukkig of ongelukkig zijn
- Omdat je vindt dat **wetenschap en innovatie** ons sterker maken, en dat dit ook op geluksgebied van toepassing is
- Omdat jij altijd al dacht dat menselijk **welbevinden** zwaarder weegt dan louter **financiële** argumenten
- Omdat je graag wilt horen wat wij rond geluk en overheid van **Groot-Brittannië** kunnen leren — en waarom de *parlementaire commissie Breed welvaartsbegrip* daar zomaar aan voorbij is gegaan
- Omdat je je afvraagt waarom veel politici **wel** naar onderzoek luisteren als ‘klimaat’ op de agenda staat en **niet** als het om ons ‘geluk’ gaat
- Omdat je niet begrijpt dat er 8 jaar na de financiële **crisis** nog zo **weinig is veranderd**
- Omdat je ziet dat politieke partijen weer inspelen op ons kortetermijn-belang en voorbijgaan aan ons **welzijn op lange termijn**
- Omdat jij je niet kun voorstellen dat een (maatschappelijke) **kosten-baten-analyse** of het berekenen van **nut** ook in termen van *geluk* kan — maar daar best voor open staat
- Omdat je **nieuwsgierig** bent of we al genoeg weten om als landelijke overheid of gemeente te kunnen *sturen op geluk*

- Of omdat je wel eens wilt horen waarom *wij Nederlanders* de **Brandenburger Tor** in Berlijn hebben **betaald** — al in de 18e eeuw streden onze voorvaders met levensgevaar voor hun geluk!

Burgers van Nederland,

Hoe lang nog laten wij het aan politici over om te bedenken wat ons gelukkig maakt?

Acht jaar na de financiële crisis durven politici nog steeds niet over beleid te praten dat ons gelukkiger maakt en ons op lange termijn een beter leven geeft. We zullen dus onze eigen stem moeten gebruiken om te zorgen dat het dáár eindelijk eens over gaat!

Nog steeds denken politici dat wij gelukkiger worden van het reiskostenforfait of de hypotheekrenteaftrek: Wees niet bang, die houden we overeind! Ze doen alsof het verhogen van de koopkracht met een halve of een kwart procent, invloed heeft op ons levensgeluk. Dan wel of ons geluk vanzelf omhoog gaat, zodra het overheidstekort weer daalt of de economie groeit. Een ander denkt weer dat geboren *Nederlanders* gelukkiger worden als *Muslims* hun geloof niet meer kunnen uitoefenen. Echt?

Gevoelens en persoonlijke ervaringen horen nog steeds in politiek en bestuur niet thuis. Nog steeds bespelen de meeste politici tot vervelens toe onze zakelijkheid en ons (groeps)egoïsme. En anderen, in reactie daarop, onze meest negatieve gevoelens. Bijvoorbeeld door bijna bij elk onderwerp over ‘onze duurbetaalde belastingcenten’ te spreken, omdat ze dat op mediatraining hebben geleerd. Of door bij verkiezingen weer eens met ‘minder belasting’ onze stem te kopen. Maar bij populistten mogen gevoelens wel. En dan springen ze opeens de pan uit. Alleen niet in de context van geluk, maar van angst, boosheid en ontevredenheid. Dat gebeurt er wanneer politici onze koopkracht belangrijker vinden dan onze positieve drijfveren en ons verlangen naar geluk.

Ondertussen zijn wetenschappers al jarenlang doordrongen van de samenhang van gevoel en verstand. Al ver vóór de financiële crisis ontwikkelden statistici indicatoren om ons welzijn en onze tevredenheid met het leven te meten. Gelukswetenschappers verzamelen zelfs al bijna 50 jaar (!) kennis over geluk, de oorzaken en de consequenties ervan...

Maar nee. Als het om ons geluk gaat, zijn politici, beleidsmakers én de journalistieke elite vrijwel niet geïnteresseerd in onderzoek en feiten, maar bedenken ze het liefste zelf wat onze levens beter kan maken. Dingen waarmee ze in verkiezingen kunnen scoren en waar het hardst over wordt geroepen — met weinig oog voor de lange termijn en voor wat onze levens werkelijk raakt. ‘En jij wilt het hebben over geluk? Doe niet zo naïef!’ Laten we het maar zeggen zoals het is: *onze elite vindt geluk te zacht, te vrouwelijk, te wollig en poezelig* — en is niet in staat te ontdekken dat dit beeld van geluk allang door de werkelijkheid is achterhaald.

Maar juist het denken in termen van geluk biedt een unieke mogelijkheid om politiek en bestuur transparant te maken. Om in beeld te krijgen wat werkelijk belangrijk is. En om na te gaan of onze politici dáár iets aan doen.

In dit manifest zal ik laten zien welke kennis en inzichten over geluk al jarenlang door beleidsmakers en media in ons land worden genegeerd. Niet met boos opzet, maar door een merkaardig soort veronachtzaming. Een diep ingesleten gevoel dat zoiets moois als geluk of een fijn leven, gewoon niet mee kán tellen in de politiek...

Ik zal jullie laten zien hoeveel wij al weten over geluk en welke invloed de overheid daarop kan uitoefenen. Ook al ligt de verantwoordelijkheid voor ons geluk in de eerste plaats bij onszelf, de invloed van de overheid daarop is veel groter dan de meeste mensen denken.

Uitgerekend 'geluk' als meetlat kan ons helpen om te zien hoe het geld van de overheid zo nuttig mogelijk (in menselijke termen) wordt besteed. Namelijk dáár, waar je voor hetzelfde geld het meeste geluk bevordert.

Deze simpele – en zuinige – gedachte, die al een aantal jaren in kringen van geluksdeskundigen bekend is, heeft onze bestuurders echter nog niet bereikt...

Ik zal vertellen hoe zelfs de parlementaire commissie Breed welvaartsbegrip vrijwel geheel aan het onderwerp geluk voorbij is gegaan. En ik zal jullie laten zien in welke rapporten, zelfs door internationaal vermaarde economen en statistici, deze inzichten over geluk als 'maatstaf voor een betere besteding van overheidsgeld' te vinden zijn — zodat je je met mij kunt verbazen hoe een complete parlementaire commissie, van links tot rechts, daaraan is voorbijgegaan.

Dat wij steeds meer over geluk weten, danken wij ook aan een baanbrekende ontwikkeling in de psychologie (die eveneens al decennia gaande is). Dat is de opkomst van de positieve psychologie. Daardoor weten we steeds meer over wat wij zelf aan ons geluk kunnen doen.

Maar verdient die nieuwe kennis het niet om opgenomen te worden in het leerplan van onze scholen? Moet deze niet worden meegenomen in de inrichting van de zorg, waaronder de geestelijke gezondheidszorg? En heeft de overheid geen taak om te zorgen dat onderwijs en zorg bij de tijd blijven?

Jullie weten het misschien niet, maar meer dan 200 jaar geleden kwam ons volk ook al in opstand tegen de elite. Dat was in 1781. Acht jaar vóór de Franse revolutie. Een enkeling kan zich daarvan iets uit de geschiedenisles herinneren. Dat was de Patriottische revolutie. *Maar heeft iemand ons ooit verteld dat die opstand eigenlijk draaide om geluk?*

Ook dat zal ik jullie vertellen. Opdat je nooit meer zult vergeten waarvoor onze voorouders in 1781 hebben gestreden en zelfs niet... hoe het komt dat *wij Nederlanders* het icoon van Berlijn, de beroemde Brandenburger Tor, *hebben betaald*.

Aan het slot van dit geluksmanifest zal ik schetsen wat politieke partijen en ook wijzelf kunnen doen om *meer geluk voor meer mensen* mogelijk te maken. En wat wij kunnen doen om geluk een blijvende plaats in het bestuur van ons land te geven. Want ons geluk is te belangrijk om het aan één partij over te laten.

Burgers van Nederland,

Laat jullie stem klinken en laat weten dat ons geluk en dat van anderen in deze wereld belangrijk is. In het parlement en in de gemeenteraad. Bij de verkiezingen en daarna.

Geluk maken we samen!

De schrijver van dit pamflet (op persoonlijke titel) is zelfstandig publicist, spreker en adviseur, evenals docent 'Sturen op Geluk in het publieke domein' aan de Erasmus Universiteit.

Hij noemt zichzelf geluksdoctorandus en blogt op <http://geluksdoctorandus.nl/> (waar je ook dit manifest en veel wetenschappelijke verantwoorde informatie over geluk kunt vinden) maar zijn echte naam is **Akshaya de Groot**. Hij is 58 jaar oud en inderdaad doctorandus. Hij schreef o.a. het boek 'Geluk voor Kamerleden' en het essay 'De brief van de formateur' (in HP/DeTijd). Hij hielp mee het meten van geluk door gemeentes te introduceren en is programmaleider van een 8-daagse leergang van ESAA/EHERO, waarin hij samen met collega-programmaleiders en gastdocenten aan ambtenaren, politici en beleidsadviseurs laat zien hoe zij geluksonderzoek kunnen gebruiken voor beter beleid: https://www.eur.nl/esaa/executive_programs/sturenopgeluk/sturenopgeluk/

In dit geluksmanifest zal ik beschrijven:

- **Nederland loopt vóór als het om geluk gaat, maar we zien het niet**
- **Waarom geluk de beste manier is om te meten of overheidsbeleid ons leven beter maakt**
- **Wat we al weten over geluk – een mini-samenvatting**
  - a. Verschillen in geluk tussen landen*
  - b. Verschillen in geluk tussen mensen binnen een land*
- **Waarom geluk een thema is voor alle politieke partijen**
- **De overheid zou kosten-baten-analyses moeten doen in termen van geluk**
- **Wat ging er mis met de parlementaire commissie Breed welvaartsbegrip?**
- **Geluk als vergeten drijfveer van de Nederlandse revolutie (eind 18e eeuw)**
- **Wat politieke partijen en anderen aan geluk kunnen doen**

Nederland loopt vóór als het om geluk gaat, maar we zien het niet

Nog steeds kijken veel mensen hoopvol naar Bhutan, als het om geluk gaat: want dáár hebben ze bbp (bruto binnenlands product, als maatstaf van groei) inmiddels vervangen door bruto nationaal geluk. Ze moesten eens weten dat het eerder omgekeerd is. Nederland loopt mijlenver voor op Bhutan! Al sinds de jaren zeventig meten wij het geluk. Ook al sinds die tijd hebben wij een Sociaal-Cultureel Planbureau (CPB), dat alle indicatoren monitort die van belang zijn voor hoe het met ons gaat. Om de twee jaar brengt het SCP een compleet overzicht uit, De Sociale Staat van Nederland, dat beter dan welke andere meting ook vertelt hoe wij Nederlanders ervoor staan. Niet alleen gemiddeld voor het hele land, maar van groep tot groep. Een aantal jaren geleden verscheen de eerste Monitor Duurzaam Nederland van de gezamenlijke planbureaus en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Ook daarin was geluk opgenomen, al was het redelijk beknopt.

Door de bank genomen monitoren wij allang hoe gelukkig inwoners van Nederland zijn, alleen doen politici er niets mee. Ze kloppen zich op de borst voor een mooi gemiddelde, en kijken zelden of nooit naar het geluk van de onderliggende groepen — waarin grote verschillen voorkomen. Laat staan dat ze daar veel aan doen. Door de jaren heen is er maar weinig veranderd in de verdeling van geluk.

Niet alleen meten we geluk, inclusief bijna alles wat daarmee verband houdt, al een hele tijd. Ons land beschikt ook over groeiende deskundigheid op dit gebied.

‘Geluksprofessor’ Ruut Veenhoven uit Rotterdam is allang niet meer de enige. Prof. Meike Bartels aan de Vrije Universiteit houdt zich bezig met genetica en geluk. Prof. Jan Luiten van Zanden en een heel team uit Utrecht en Groningen houden zich bezig met veranderingen in welzijn per land vanaf 1820 (dit in contrast tot louter economische groei). Prof. Jan Auke Walburg werd onlangs de eerste hoogleraar Positieve Psychologie in dit land. Maar daarvóór, als directeur van het landelijke Trimbosinstituut, had hij geluk als invalshoek voor preventie in de geestelijke gezondheidszorg (ggz) al centraal gesteld. Zijn Twentse collega Ernst Bohlmeijer is hoogleraar Geestelijke Gezondheidsbevordering en leidt een pionierend onderzoek naar de invloed van onderwijs in geluksvaardigheden (ofwel: levensvaardigheden) op een aantal basisscholen. En professor Veenhoven zelf maakt inmiddels deel uit van een netwerk aan economisch hoogleraren en andere onderzoekers, met de naam Erasmus Happiness Economics Research Organisation (EHERO). Enzovoort. Het is vast niet volledig.

Ook in andere projecten loopt Nederland in de voorhoede mee. Het CBS trok, samen met hun Italiaanse collega's, het voortouw bij de standaardisering van geluk en aanverwante metingen binnen Eurostat (de statistische organisatie van de EU). Onderzoeksinstituut TNO uit Delft speelde een rol als kennismakelaar in het EU-project BrainPool met als kernvraag: Wat is er nodig om te zorgen dat andere indicatoren dan economische groei meer ingang krijgen? Zowel bij ambtenaren, en politici als het grote publiek.

Even terzijde: wist je dit allemaal? Of heeft niemand je dat verteld? Hoe zou het toch komen, dat zelfs de eerste de beste kwartaalschatting van de economische groei (die in de kortste tijd weer achterhaald is) wel de krant haalt, terwijl zulke ontwikkelingen rondom geluk 'niet belangrijk genoeg' zijn?

Waarom geluk de beste manier is om te meten of overheidsbeleid ons leven beter maakt

Heb jij je ooit afgevraagd wat het doel is van de overheid? Voor wie de overheid zijn werk doet? Aan wie al dat belastinggeld uiteindelijk ten goede hoort te komen? Aan ons natuurlijk! Aan 'de mensen in het land', zoals politici graag zeggen. En soms aan mensen buiten dit land, wanneer daar goede redenen voor zijn.

- *Maar hoe kunnen wij zien of dat geld ook aan ons geluk ten goede is gekomen?*
- *Dat wij er dus echt op vooruit zijn gegaan?*
- *En of er groepen 'minder gelukkige' mensen zijn die de overheid harder nodig hebben dan andere?*
- *Kortom: hoe meten wij dit alles?*
- *Wanneer wordt er over gerapporteerd en wanneer bespreken wij dat rapport?*

Je zou denken dat dergelijke vragen in een modern democratisch systeem centraal horen te staan. Landelijk, regionaal én lokaal.

Dat er vaste momenten in het jaar zijn, waarop hierover wordt gesproken...

Dat iedereen die bij beleid en bestuur betrokken is dit weet en daar naartoe leeft...

Dat op basis hiervan telkens wordt bekeken of er nieuw beleid nodig is...

Het goede nieuws is dat het *meten* van geluk allang geen probleem meer is. Decennialang dacht men dat dit helemaal niet kon. Bijgevolg was het enige dat economen en beleidsonderzoekers konden doen: aan mensen vragen hoe sterk hun 'voorkeuren' voor (of tegen) een bepaalde zaak waren. Daar moesten ze dan een waardering in geld voor geven. Op basis daarvan werd vervolgens – vaak tot op de dag van vandaag – berekend in welke mate een bepaald beleidsvoorstel 'impact' heeft op de burgers. Ook bij een MKBA (Maatschappelijke Kosten-Baten-Analyse) gebeurt dit vaak.

Geluksonderzoekers kwamen er in de zestiger en zeventiger jaren van de vorige eeuw achter dat je geluk wél kon meten. Ligt het niet voor de hand, vroegen zij zich af, om iemand gewoon te vragen: *'Gaat het goed met je? Ben je tevreden met je leven? Voel je je gelukkig? Kun je dat misschien in een cijfer uitdrukken? Bijv. tussen 0 en 10 (net als op school).'* Vrijwel niemand had daar moeite mee.

De betrouwbaarheid van zulke vragen is daarna uitvoerig getest en blijkt net zo valide als die van andere onderzoeksvragen. Er was nog een voordeel. Het 'meten' bleek net zo goedkoop als het opnemen van 1 of 2 extra vragen in enquêtes die vaak toch al gebeurden. Daardoor hebben onderzoekers die vragen al sinds tientallen jaren aan vele miljoenen mensen in vrijwel alle landen van de wereld gesteld. Over big data gesproken!

Vragen als deze zijn inmiddels opgenomen in de standaardvragenlijst van alle nationale statistische organisaties in de EU en de OESO (de organisatie van ontwikkelde landen). In Nederland bijv. wordt geluk al vanaf de jaren '70 door (o.a.) het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) gemeten. Ook elders in de Europese Unie gebeurt dat. Een aantal organisaties, zoals het Sociaal-Cultureel Planbureau (SCP) en sommige universiteiten, gebruiken die CBS-metingen al jarenlang.

Terzijde: wist je dat? Terwijl allerlei mensen roepen dat we nodig eens naar Bhutan moeten kijken, want 'die meten sinds kort het Bruto Nationaal Geluk', meet Nederland geluk al sinds tientallen jaren! Alleen we praten er niet over, we kijken er niet naar en we doen er niets mee...

Er zijn verschillende manieren of vragen om geluk te meten, en elk daarvan leidt tot *iets* andere uitkomsten. Onderzoekers kunnen die verschillen verklaren en kiezen per onderzoek welke vraag het meest geschikt is. De rechtstreekse vraag naar het geluksgevoel bijvoorbeeld, geeft vooral iemands *stemming* weer. Deze wordt vaak gebruikt om het verschil in gevoel te meten tijdens verschillende bezigheden op een dag. Bijvoorbeeld: 'Hoe gelukkig voelt u zich nu in de file/op het werk/etc.?'

Wanneer je geluk daarentegen als iets van langere duur beschouwt – en waarom zou je het anders zo serieus nemen? –, blijkt de vraag naar *tevredenheid met het leven* het meest geschikt. Dat is dan ook de vraag die doorgaans door landelijk statistische organisaties wordt gebruikt.

Het punt hier is niet dat je alléén geluk zou moeten meten. De realiteit is dat statistische organisaties allang tientallen indicatoren hanteren om na te gaan hoe ons leven ervoor staat. Niemand zou die willen missen. Bijna alles wat je kunt bedenken, zit er wel tussen. Van koopkracht tot gezondheid, van leeftijd tot opleiding, van werkgelegenheid tot woonsituatie. De meeste metingen zijn inmiddels internationaal afgesproken en gestandaardiseerd, zodat je de uitkomsten in verschillende landen met elkaar kunt vergelijken. De vraag is eerder hoe je daar nog wegwijs uit wordt.

Je kunt natuurlijk al die zaken bij elkaar nemen en uitrekenen wat het gemiddelde is. Zoiets heet een index. Maar: wat moet er wel in en wat (net) niet meer? En: moeten al die factoren even zwaar wegen? Heeft iemands inkomen net zo'n grote invloed op diens leven als diens opleiding? Het lijkt bijna onmogelijk om daarachter te komen. Dus wordt de berekening van zo'n index al snel een tamelijk subjectieve afweging.

Toch is het antwoord simpel. Bijna al die zaken zijn namelijk 'middelen' in relatie tot ons geluk. Wij zoeken bijvoorbeeld een mooie woning uit, omdat wij aannemen dat we daarvan gelukkiger worden. En niet omgekeerd: niemand probeert gelukkiger te worden, opdat hij of zij dan een betere woning krijgt. Al deze zaken in zo'n index zijn dus niet gelijkwaardig, geluk staat er in zekere zin *boven*. Het is een hogere waarde dan 'inkomen' of 'een goede woonsituatie'. Die andere indicatoren dragen méér of minder bij aan ons geluk. Dat zien we ook nog op een andere manier. Stel je maar voor: wat heb je aan een goede gezondheid wanneer die je niet gelukkig maakt? Wat heb je aan een mooi huis, als je desondanks niet gelukkig bent? Terwijl, omgekeerd, mensen met een matig huis of een zwakke gezondheid soms wél gelukkig zijn. Hoe je het ook wendt of keert, meestal komen we uit op geluk als datgene waar het uiteindelijk om draait.

Daar zijn, filosofisch gezien, een paar mogelijke uitzonderingen op. Bij waarden als 'vrijheid', bij morele en religieuze waarden ('rechtvaardigheid' of 'de waarde van het leven'), en mogelijk ook bij 'gezondheid' kun je zeggen dat die net zo belangrijk of soms belangrijker zijn dan geluk. Ik neem daar geen standpunt over in. Het gaat mij er om dat we best kunnen accepteren dat we het daarover waarschijnlijk niet eens worden. Maar de meerderheid aan indicatoren voor 'hoe het met ons gaat' kunnen we beschouwen als 'middelen' die hun waarde ontleen aan de mate waarin ze bijdragen aan ons geluk.

Je kunt het ook nog anders zien. ‘Hoe het met ons gaat’ is ons ‘welzijn’. Daar zitten twee kanten aan.

1. Objectief welzijn. Dat is ons welzijn, zoals je dit ‘van buitenaf’ kunt beoordelen. Krijgen we genoeg te eten en te drinken, hebben we een goede woning, genoeg inkomen, werk, vrienden, zijn we medisch gezien gezond etc.

Als het goed is gesteld met ons objectieve welzijn, *zouden* we ons tevreden en gelukkig moeten voelen (maar dat is nog geen garantie...).

2. Subjectief welzijn. Dat is hoe het naar onze eigen ervaring en ondervinding met ons gaat. Wat wij alleen zelf kunnen weten. *Voelen* we ons gelukkig, *zijn* we tevreden met ons leven? Dankzij of ongeacht de belangrijkste objectieve invloeden op ons welzijn?

In veel gevallen gaan objectief welzijn en subjectief welzijn gelijk op. Maar lang niet altijd. Van alléén een goed inkomen (als deel van ons objectief welzijn) wordt iemand nog niet gelukkig, maar daar komen we pas achter door naar de subjectieve kant te kijken. In zekere zin kan pas het meten van ons subjectief welzijn bevestigen of de objectieve factoren ook daadwerkelijk effect hebben, hoe sterk dit is, en welke factoren daarbij de grootste invloed hebben.

Conclusie? Geluk (gemeten als levenstevredenheid) is de indicator die het meeste zegt over hoe het naar onze eigen bevinding én op langere termijn met ons gaat. Dit is dus de beste maatstaf om na te gaan of de overheid ons leven beter maakt.

Maar laten we daarnaást, ter controle en verdieping van ons inzicht, ook naar andere indicatoren blijven kijken. Die worden toch al gemeten.

Wat we al weten over geluk – een mini-samenvatting

Nu denk je wellicht dat onderzoekers vervolgens ook gewoon aan mensen vragen wat hen gelukkig maakt. Maar dat doen ze nu juist niet. Als er een ding de laatste decennia is gebleken, dan is dat wel dat mensen verrassend slecht kunnen inschatten hoeveel geluk een bepaald besluit of een bepaalde aanschaf hen (in de toekomst) zal opleveren. Anders gezegd, mensen zijn er niet goed in om zelf het *nut* van hun beslissingen en aankopen aan te geven. Door de bank genomen betekent ‘nut’ daarbij hetzelfde als ‘welzijn’ (en geluk is dan ‘subjectief welzijn’, het welzijn dat we ervaren). De ontdekking dat mensen niet zo rationeel waren als economen altijd hadden aangenomen, haalde tegelijk een groot deel van de economische theorie onderuit. In vaktermen draait dit om het verschil tussen het verwachte nut (*expected utility*) en het feitelijk ervaren nut (*experienced utility*). Laten economen dat laatste nu jarenlang over het hoofd hebben gezien! Gek genoeg, beseft nog steeds bijna niemand – op een klein, maar (groeiend) aantal economen zelf na! – dat hierdoor onderzoek naar wat mensen gelukkig maakt, cruciaal is geworden voor het nemen van de juiste economische besluiten.

Ook de zogeheten welvaartstheorie, waarop het kabinet en het Centraal Planbureau nog steeds koersen, komt hierdoor in een ander licht te staan en zal op zijn minst moeten worden aangepast. Zolang de welvaartstheorie zich geen rekenschap geeft van het verschil tussen *expected* en *experienced utility* is het een gemankeerde theorie en geen goede basis om het land te besturen.

Maar als mensen zelf niet goed kunnen aangeven wat hen gelukkig maakt, hoe komen we daar dan wel achter? Het antwoord zit hem opnieuw (grotendeels) in enquêtes. Vaak is de vraag naar geluk er maar eentje uit een hele lijst aan vragen. Onderzoekers kunnen al deze antwoorden statistisch met elkaar *correleren*. Vervolgens kunnen ze bijv. nagaan:

– zijn mensen met een hoog inkomen gemiddeld gelukkiger dan mensen met een laag inkomen?

– zijn gezonde mensen gemiddeld gelukkiger dan ongezonde mensen?

Of ook:

– zijn mensen die in een democratie leven gemiddeld gelukkiger dan mensen onder een autoritair bewind?

– enzovoort. Dit zijn nog maar een paar voorbeelden.

Dergelijke vragen zijn inmiddels duizenden keren aan miljoenen mensen over de hele wereld gesteld, want zulk onderzoek wordt inmiddels al tientallen jaren gedaan.

Op landen als Noord-Korea (verboden) of Syrië (te gevaarlijk) na, weten we inmiddels van vrijwel alle landen ter wereld hoe gelukkig mensen er gemiddeld zijn en met welke factoren dat verband houdt.

Voor de kritische geesten onder de lezers. In eerste instantie gaat het daarbij altijd louter om een verband ofwel een *statistische correlatie*. Dit zegt nog niets over 'de richting van oorzaak en gevolg'. Misschien maakt het hebben van meer geld gelukkig, maar het kan ook zijn dat gelukkige mensen beter zijn in geld verdienen. Of beide. Of nog een andere oorzaak die beide beïnvloedt. Met nader onderzoek en door logisch redeneren kun je dat uitzoeken. In het vervolg zal ik dit meestal niet aangeven, maar neem van mij aan dat geluksonderzoekers begrijpen hoe dat werkt en elkaar daarop controleren. Denk dus niet meteen dat je ze daarbij op domme fouten zult betrappen. Dat ligt hooguit aan de verkorte weergave in dit manifest.

a. Verschillen in geluk tussen landen

Als je kijkt naar het verschil in geluk tussen landen, zijn de voornaamste invloeden de volgende: (Je mag proberen ze zelf te raden en waarschijnlijk zul je er naast zitten.)

- De kwaliteit van de overheid.

Ja, met een kleine afstand verschil op nummer 1! Applaus voor onze ambtenaren, politie en rechters! Wie had dat verwacht? En dit is niet zomaar een onderzoekje. Het is al jarenlang de uitkomst, zoals blijkt uit de World Database of Happiness van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Om de 'kwaliteit van de overheid' te bepalen, zijn cijfers gebruikt van de Wereldbank. Die wil weten in hoeverre de miljoenen die zij aan landen uitleent, kans maken om te worden terugbetaald. Het is dus niet zomaar een getalletje. Wel moeten we bedenken dat in deze meting van overheidskwaliteit factoren zitten, die wij inmiddels vanzelfsprekend zijn gaan vinden. Zoals: rechters en politieagenten die zich niet laten omkopen, of beleidsgelden die gebruikt worden waarvoor ze bedoeld zijn en niet in de zakken van ministers of ambtenaren verdwijnen. Dit cijfer meet niet of de overheid wel de best mogelijke besluiten neemt of het best denkbare beleid uitvoert. Toch is het belangrijk om te beseffen hoe weldadig de invloed op een land is van een overheid die gewoon rustig het werk doet dat deze hoort te doen. Zullen we dat temidden van de politieke meningenstrijd eens wat vaker laten doorklinken? En daar rekening mee houden voordat we weer met nieuwe bezuinigingen komen?

Ook hoog op de lijst staan:

- Welvaart
- Democratie
- Onderwijs

Ja, onze klassieke beleidsdoelen doen er inderdaad toe!

En vrijwel even zwaar tellen mee:

- Man-vrouw gelijkheid
- Geestelijke gezondheidszorg

Al deze factoren bij elkaar verklaren pakweg 75% van het verschil in geluk tussen landen. Laten we er eens een voor een naar kijken:

‘Welvaart’ als factor is logisch, want er zijn financiële middelen nodig voor sociale zekerheid, goede zorg, onderwijs enzovoort. Daarbij gaat het tevens om de vraag hoe die welvaart *binnen* een land wordt benut. In de VS is de welvaarts-groei regelmatig hoger dan bij ons, maar het geluk vertoont er al decennia een vlakke lijn. De welvaarts-groei in de VS is dus eigenlijk al bijna een halve eeuw nutteloos! In Nederland daarentegen is, over decennia bekeken, nog steeds sprake van een lichte stijging van het geluk. *Omdat wij, als land in zijn geheel, het geld beter gebruiken en eerlijker verdelen.*

‘Democratie’ is belangrijk als geluksfactor doordat er op allerlei manieren en op allerlei (overheids)niveaus beter naar de mensen, en wat zij nodig hebben, wordt geluisterd dan in een autoritair land. Logisch dat dit bijdraagt aan geluk. Noteer daarbij wel dat ‘kwaliteit van de overheid’ op zichzelf genomen, zelfs in een minder democratisch land een positieve invloed op geluk heeft. Het zijn dus twee zelfstandige factoren.

Ook het ‘onderwijssysteem’ heeft een positieve invloed op het gemiddelde geluk in een land. Dankzij goed onderwijs kunnen onze democratie, overheid en het bedrijfsleven goed functioneren. Zouden we echter, wat we hierna gaan doen, naar de geluksverschillen *binnen een land* kijken, dan is de invloed van onderwijs op geluk veel kleiner:

Iemand die veel kennis heeft opgedaan, wordt daarvan vrijwel niet gelukkiger dan iemand met minder opleiding. Geen wonder: je leert op school ook niets over geluk.

Dat de ‘man-vrouw-gelijkheid’ zo’n grote rol speelt in ons geluk, zou je misschien niet zelf bedenken. Toch is het logisch. Het betekent dat een land alle menselijke resources de kans geeft zich te ontplooiën. Zowel individueel, als samen, gaan we er daardoor op vooruit. Ja, ook mannen worden er gelukkiger van! Lof dus voor degenen die zich voor deze vorm van sociale verandering hebben ingezet of nog inzetten. Als je ziet hoe groot deze invloed is op geluk, zie je meteen ook een belangrijke factor waarop bijv. India of de Arabische landen nog kunnen inlopen.

De ‘geestelijke gezondheidszorg’ is daarentegen een geluksfactor die we in Nederland nog niet het gewicht geven die deze verdient. Bij de ‘zorg’ hebben we het bijna altijd over de fysieke geneeskunde: huisartsen, thuiszorg, ziekenhuizen en verpleeghuizen. Dáárbij vinden we het vanzelfsprekend dat er liefst altijd meteen zorg beschikbaar is. Probeer diezelfde standaarden maar eens op psychologische zorg toe te passen, dan zie je hoe frappant de verschillen zijn.

Ten slotte is er ook een factor die sommige mensen hier zouden verwachten te horen, maar die zo goed als geen invloed op geluk heeft. Dat is:

- Sociale ongelijkheid

Het is nog steeds mogelijk om een grote sociale ongelijkheid *moreel* verwerpelijk te vinden. De invloed daarvan op geluk is echter nihil. Dat wil niet zeggen dat je het leven van mensen aan de onderkant niet kunt verbeteren. Maar zoek het dan niet in grootse plannen voor meer gelijkheid op nationaal niveau. Vraag je af welke factoren *rechtstreeks* invloed hebben op het geluk van mensen die het minder hebben. Hierbij speelt *nóg* iets mee. Dat mensen zich met elkaar vergelijken heeft in het algemeen maar weinig invloed op hun geluk. Die invloed is er overigens wel: sociale

vergelijking heeft in onderzoek regelmatig enig effect op geluk. (Waarbij overigens ook blijkt dat mensen die zichzelf minder vergelijken met anderen, gelukkiger zijn.)

Maar door de bank genomen is de bepalende vraag voor geluk:

• in hoeverre heeft iemand de mogelijkheid in haar of zijn behoeften te voorzien?

Dat zijn fysieke, maar evengoed psychologische behoeften. Vrijwel alle andere factoren zijn daarvan afgeleid.

Anders gezegd: verschillen in geluk worden beter verklaard vanuit een behoeftentheorie dan door een sociale vergelijkingstheorie, zoals prof. dr. Veenhoven al een tijd geleden heeft aangetoond. Dit inzicht past uitstekend bij de recente inzichten over de eindigheid van economische groei van de econoom Robert J. Gordon.

Dat sommige groepen ongelukkiger zijn, komt dus niet zozeer voort uit vergelijking met groepen die het beter hebben, maar vooral uit het feit dat zij onvoldoende aan hun eigen levensbehoeften kunnen voldoen. En dáár kunnen we wat aan doen.

Politici roepen altijd van alles over de mogelijke oorzaken waarom het slecht met ons zou gaan. Regelmatig is dat nauwelijks gefundeerd. Geluksonderzoek kan een uitstekende waakhond zijn om politici bij de les te houden. We hoeven dan maar twee eenvoudige vragen te stellen:

1. *Worden wij daar echt gelukkiger of minder ongelukkig van?*
2. *Op welk onderzoek is dat gebaseerd?*

Ze hoeven daarbij heus niet elke uitspraak tot achter de komma te bewijzen. Juist daarom probeer ik een breed beeld van de context van het geluksonderzoek te geven. Als je weet dat 'minder gelukkig zijn' doorgaans voortkomt uit het niet kunnen voldoen aan belangrijke levensbehoeften, heb je immers al een goed algemeen criterium om plannen te beoordelen. Van geval tot geval kan er beter onderzoek beschikbaar zijn. Maar dan moet je wel ambtenaren en adviseurs hebben die dat in de gaten houden en kunnen interpreteren. Ook journalisten zouden zich op dit gebied moeten scholen.

Denk je bijv. dat het slecht gaat met Nederland omdat er teveel migranten of vluchtelingen zijn? Vraag je dan eerst af welke invloed dit op het voldoen aan onze behoeften zou kunnen hebben. Je kunt daarbij denken aan 'veiligheid' of aan 'minder middelen voor huisvesting van geboren Nederlanders'. Ga vervolgens ook na *hoe groot de invloed van die factoren feitelijk is* in het licht van wat we over geluk weten. Of, nog beter: doe daar specifiek onderzoek naar in bepaalde wijken. Mijn hypothese: een dergelijke invloed is best een reële mogelijkheid, maar *verhoudingsgewijs*, in vergelijking met de andere invloeden op geluk, wel erg klein...

Denk je nu, al dat onderzoek duurt veel te lang? Bedenk dan eens hoeveel maatschappelijke problemen zich uitstrekken over *jaren* — zonder dat er ook maar één onderzoek uit het oogpunt van geluk naar is gedaan.

Wat bijv. te denken van het geluk van de Groningers met 'hun' aardgasbel? Hoe zou het zijn als we dat eerder serieus hadden genomen? Dat hadden we al vanaf de jaren zestig kunnen doen.

Het bovenstaande rijtje (overheidskwaliteit, democratie/vrijheid, welvaart, onderwijs, man-vrouw-gelijkheid en geestelijke gezondheidszorg) zijn factoren die vooral invloed hebben op het geluksgemiddelde 'per land'. Samen verklaren ze daarvan ongeveer 75%.

Binnen een land zijn er ook nog steeds verschillen in geluk. Daarbij spelen deels andere invloeden een rol. Want factoren als ‘democratie’, ‘onderwijssysteem’ ‘kwaliteit van de overheid’ etc. zijn in beginsel voor iedereen in Nederland gelijk. We gaan zometeen naar die andere invloeden kijken.

Als het goed is, zie je echter nu al een bepaald patroon verschijnen. Uiteraard zijn er allerlei factoren die ertoe doen om ons leven zo goed mogelijk vorm te geven. Geluk is daarbij heus niet het enige wat telt en waarop een bestuurder of politicus zou moeten letten.

Maar geluk kan heel goed fungeren als maatstaf om van die andere invloeden aan te geven of en in hoeverre ze er ook echt toe doen. En dus ook: om als buitenstaander (als burger of journalist) te kunnen zien of een politieke partij met zinnige dingen bezig is, of vooral eigen stokpaardjes najaagt.

Het geluksonderzoek is veel te nieuw én de uitkomsten zijn te open om gedetailleerd voor te schrijven hoe de wereld eruit zou moeten zien. Hetzelfde geldt voor ander onderzoek, bijv. economisch of sociologisch. Maar geluksonderzoek kan wel onze standpunten dichter bij elkaar brengen door te laten zien welke zaken op de lange duur invloed hebben op ons leven. Als gevolg daarvan zijn we samen in staat dezelfde brede paden te zien, waarbinnen we dan nog steeds verschillende keuzes kunnen maken.

b. Verschillen in geluk tussen mensen binnen een land

Daarnaast is het mogelijk op individueel niveau naar factoren van geluk te kijken. Door de bank genomen kun je dan de volgende invloeden zien:

Omgevingsinvloeden

Sociaal-economische positie: ca. 5%
Sociaal-emotioneel netwerk: ca. 10%
Toeval: ca. 10%

Levensvaardigheden

Aangeboren: ca. 30%
Aangeleerd: ca. 20% (?)
Levenskeuzen: ca. 25% (?)

Het vraagteken staat achter de laatste twee omdat het moeilijk is het onderlinge gewicht van deze factoren te bepalen. Bij elkaar is hun invloed ca. 45% (zonder vraagteken). Dit betekent dat de ‘eigen’ invloed op geluk dus behoorlijk groot is. Deze valt op zijn beurt wel door onderwijs, leefstijlcoaching, oefening of therapie te beïnvloeden.

Veel mensen zien al deze factoren als een lijstje ter kennisgeving en lezen dan verder. We zijn niet gewend informatie die ons wereldbeeld verandert tot ons door te laten dringen. Dus blijven het ‘lijstjes met weetjes’. Ergens weggestopt tussen andere feiten en weetjes. Maar het bovenstaande, net als de eerder genoemde uitkomsten, heeft fundamentele betekenis voor het gewicht dat we toekennen aan verschillende politieke thema’s.

Politici en journalisten hebben elkaar in de loop van jaren afgericht om altijd maar weer het directe belang van de kiezer bovenaan te zetten. *What’s in it for me?* Dat is natuurlijk vooral het financiële belang, de koopkracht. En als die er niet bij zit, dan zullen ze hem wel erbij halen. Beginnende politici krijgen bij hun mediatraining van journalisten te horen dat ze welk onderwerp dan ook, zo snel mogelijk moeten koppelen aan de consequenties ervan ‘voor de belastingbetaler’.

Kijken we in dat licht nog eens naar het bovenstaande lijstje, dan zie je dat iemands sociaal-economische positie pakweg 5% invloed heeft op diens totale welbevinden. Bijna twee keer zo belangrijk is het sociaal-emotionele netwerk, namelijk ca. 10%.

Maar welke mediatraining heeft dit laatste op de checklist staan? 'Vergeet vooral niet aan te geven wat de invloed van deze maatregel is op het onderling vertrouwen en het sociale netwerk van de mensen! Want dat raakt ze gemiddeld twee keer zo hard als de financiële aspecten.' — En waarom hebben Tweede Kamer-fracties geen specialisten op dát gebied? Die zijn namelijk twee keer zo belangrijk als hun financiële specialist.

Iets anders wat politici, bestuurders en journalisten regelmatig vergeten: Niet iedereen wordt even zwaar geraakt door dezelfde verandering in inkomen. Geld weegt veel zwaarder mee in iemands geluk, naarmate hij of zij er minder van heeft. Daarom moeten we voorzichtig zijn met gemiddelde cijfers op financieel gebied. Het is lang niet voor iedereen zo'n succes als het lijkt.

Misschien heb je wel eens gelezen dat boven een bepaald inkomen (het bedrag is 75.000 dollar) 'extra geld' niet langer 'extra gelukkig' maakt. Of misschien heb je wel juist het tegenovergestelde gelezen. De Nederlandse media hebben namelijk geen specialisten in huis als het gaat om geluksonderzoek. Ze citeren gewoon het laatste persbericht dat komt bovendrijven. Gek genoeg, hebben ze wel veel *economisch* specialisten in dienst (voor die 5% invloed op ons welbevinden).

Laat dit onderzoek nu echter juist door topeconomen zijn gedaan. Auteur nummer 1 is Daniel Kahneman (winnaar Nobelprijs voor de economie in 2002). De tweede auteur is Angus Deaton (winnaar Nobelprijs voor de economie in 2015). Hun conclusie was dat (onder inwoners van de Verenigde Staten in 2008/2009) het emotioneel welzijn boven de 75.000 dollar niet meer steeg. Nog meer inkomen, voegt dan dus niets meer aan geluk toe. In Nederland, met onze goede publieke voorzieningen, ligt dit bedrag waarschijnlijk een stuk lager. Een globale schatting kan zijn: ergens tussen een modaal inkomen en pakweg 50.000 euro in. We zouden dat nader kunnen onderzoeken.

Iemand die rationeel in elkaar zit en maximaal gelukkig wil worden, zou dus voorbij een bepaald inkomen haar of zijn energie niet meer in het verdienen van 'nog meer geld' moeten steken – dat is immers 'weggegooid geluk' –, maar juist andere dingen moeten doen of als tegenprestatie moeten vragen, om nog in geluk te groeien.

Je kunt je dus afvragen: hoe *rationeel* zijn onze topbestuurders eigenlijk door almaar weer voor hogere salarissen te gaan? Gaan ze wel verstandig met *zichzelf* om? En als zij niet verstandig met zichzelf kunnen omgaan, hoe safe is *ons* welzijn dan in hun handen?

Voor iemand die weinig geld heeft, is die afweging heel anders. Meer geld betekent dan vaak 'veel minder zorgen' en meer mogelijkheden je eigen leven op een goede manier in te vullen. Dus voor hen is het verband tussen geld en geluk veel groter. Zelfs *onzekerheid* over werk, en dus inkomen, raakt deze mensen – blijkens onderzoek – al flink.

Ten slotte heeft een groot deel van ons geluk (ca. 45%) met onze eigen levensvaardigheden en levenskeuzes te maken. Op het eerste gezicht ligt hier geen rol voor de overheid. Maar over beide valt wel het nodige te *leren*. Hoe beter dit lukt *via de zorg*, hoe minder vaak de klachten zullen terugkeren en opnieuw tot verlies aan werk en inkomen leiden. Hoe beter dit lukt *via het onderwijs*, hoe minder vaak het later nodig zal zijn via de geestelijke gezondheidszorg of andere vormen van zorg. Met onderwijs in geluk valt nog een wereld te winnen.

De overheid – c.q. wij allemaal als medeburgers (en zelfs als belastingbetalers) – heeft ook nog op andere manieren belang bij gelukkige burgers:

- Gelukkige mensen betalen eerlijker hun belasting. (Hoe zou dat komen? Omdat ze beter de beperkte waarde van geld zien? Of doordat ze beter de waarde begrijpen van onderlinge verbondenheid?)
- Gelukkige mensen zijn (gemiddeld) socialer, actiever en betrokkener.
- Gelukkige mensen leven langer (het effect is ongeveer even groot als het wel of niet roken van sigaretten, ongeveer 2 jaar aan extra levensduur).

Waarom geluk een thema is voor alle politieke partijen

Wie de partijprogramma's van de huidige politieke partijen op het bovenstaande legt, kan met geen enkele partij een direct verband zien. Uiteraard hebben deze punten politieke consequenties, maar denken in termen van geluk is de Nederlandse politiek vreemd. Het is ook niet wenselijk dat één specifieke partij zich over dit gedachtengoed zou ontfemen, want het gaat om neutrale, wetenschappelijk verantwoorde informatie die door alle partijen én door neutrale ambtenaren kan worden gebruikt.

Hoe zouden politici en bestuurders deze informatie dan wel moeten gebruiken?

- **Politieke partijen moeten in hun verkiezingsprogramma's opnemen hoe zij het welbevinden van hun kiezers willen bevorderen en hoe zij dit gaan monitoren.**
- **Zij moeten ook zeggen hoe zij tegen ongelijkheid op dit gebied aankijken.**
- **Bij nieuw beleid moet altijd worden nagegaan welke effecten dit heeft op het welbevinden van de daarbij betrokken groepen.**
- **Alle ministeries moeten beschikken over analisten op het gebied van welbevinden.**

Deze aanbevelingen heb ik niet zelf bedacht. Ze zijn te lezen in het Britse rapport van de *All-Party Parliamentary Group on Wellbeing Economics*. Dit rapport lag al op de plank, toen de Nederlandse parlementaire commissie Breed welvaartsbegrip eind 2015 aan de slag ging. De commissie wist dat men in Groot-Brittannië al verder was en is daar zelfs op bezoek geweest. Maar over deze aanbevelingen van de *All-Party Parliamentary Group* lezen we in het Nederlandse rapport niets terug.

Maar, zullen sommige mensen zich nog steeds afvragen: heeft de overheid überhaupt wel een rol in het vergroten van ons geluk of het verminderen van ons 'ongeluk'? Moeten we daar niet gewoon zelf voor zorgen? Is de taak van de overheid niet vooral: zorgen dat mensen in vrijheid hun eigen geluk kunnen nastreven? Het is mogelijk om daar lang en fundamenteel over te delibereren. Maar over de taak van de overheid zullen we het – ook zonder geluk! – nooit helemaal eens worden.

Laten we gewoon kijken naar wat de overheid feitelijk nu al doet en ons afvragen of dit beter kan, wanneer we het hedendaagse onderzoek naar geluk daarbij betrekken:

- Om te beginnen mogen we van de overheid – en dus van politici die de overheid willen besturen! – verwachten dat deze zich rekenschap geeft van de stand van zaken in het wetenschappelijk onderzoek.
- En dat helemaal wanneer hierbij sprake is van een serieuze correctie op gangbare economische opvattingen, die in het verleden altijd klakkeloos werden gehanteerd

(zoals het achterhaalde begrip van 'nut' binnen de welvaartstheorie die het Centraal Planbureau nog steeds hanteert).

- In de tweede plaats is het goed te beseffen dat een brede kamermeerderheid, van SP tot VVD, inmiddels vindt dat ons land niet alleen moet streven naar welvaart in financiële zin, maar naar 'brede welvaart'. Geluk is daarbij inbegrepen. Het is daarmee de facto al 'een' van de doelen van de overheid. Anders gezegd, een ruime meerderheid van ons parlement vindt nu al – stilzwijgend – dat de overheid (naast andere doelen) ons geluk zou moeten vergroten. Gewoon binnen de gangbare wettelijke kaders en zonder dat er speciaal beleid voor komt. Want het telt mee in onze welvaart.

Dit roept natuurlijk de volgende vragen op:

- Hoe kun je een doel nastreven, zonder dat je er beleid op voert? (Antwoord: in de meeste gevallen werkt dat niet. Zie verder: *Beleidsontwikkeling voor Dummies.*)
- Is de kracht van 'geluk' niet juist dat het helpt om andere belangrijke doelen te kunnen wegen, en daarbij de mate van prioriteit vast te stellen?

We zagen dit hierboven al. Het is onlogisch om iets als 'een zo hoog mogelijk inkomen' (= individuele welvaart) dezelfde waarde als 'zoveel mogelijk geluk' te geven. Geluk laat juist zien *in welke mate* dat inkomen ertoe doet, en wanneer niet meer. Geluk als maatstaf kan ons dus helpen op de best mogelijke manier van welvaart gebruik te maken. Een vergelijkbare rol speelt geluk bij zaken als opleiding, huisvesting, zorg etc. Door naar het effect van al die zaken op geluk te kijken, kunnen we betere keuzes maken. Dus: geluk zou niet 'een' doel moeten zijn, maar op zijn minst 'een centraal doel' van de overheid. Die stap moeten we nu gaan zetten.

Daarbij gaat het er niet om dat we allemaal een 10 halen voor geluk – dat blijft een individuele zaak – maar wel om systematisch in de gaten te houden welke invloed het overheidshandelen, direct en indirect, heeft op ons geluk.

Het is ook mogelijk dat overheidsbeleid soms geen invloed op ons geluk heeft (zelfs niet indirect). In dat geval moeten we ons afvragen of we geen 'duur belastinggeld' aan het verspillen zijn. En dat brengt ons vanzelf bij het volgende onderwerp.

De overheid zou kosten-baten-analyses moeten doen in termen van geluk

We kunnen geluk zelfs beschouwen in termen van effectiviteit en efficiëntie en in kosten-baten-analyses. We doen dat met behulp van – alweer – *bekende economen*.

En we halen daar opnieuw een rapport bij dat – alweer – door de parlementaire commissie Breed welvaartsbegrip stralend is genegeerd. Het is geschreven in opdracht van het Britse Legatum Instituut. Dit instituut houdt zich intensief bezig met... brede welvaart.

De auteurs mogen er zijn:

- de hoogste Britse ambtenaar *Gus O'Donnell* (destijds 'Cabinet Secretary and Head of the Civil Service');
- de directeur van het statistisch bureau van de OESO mevr. dr. *Martine Durand*;
- de internationaal bekende arbeidseconoom en auteur van meerdere handboeken over kosten-baten-analyse prof. *Richard Layard*;
- Nobelprijswinnaar economie prof. *Angus Deaton*
- de directeur van het Behavioural Insights Team van de Britse overheid dr. *David Halpern*.

Het doel van dit rapport, *Well-being and Policy*, is ‘om beleidsmakers meer inzicht te geven in hoe zij gegevens over geluk (in de zin van welbevinden) kunnen gebruiken om beleid te verbeteren en welvaart te bevorderen.’ Want *juist op punten waar de traditionele kosten-baten-analyse er niet uitkomt* kun je vaak het meten van geluk gebruiken. In vaktermen is dat o.a.:

- daar waar de markt tekort schiet, bij zogeheten *externalities* (als milieukosten)
- en bij publieke goederen (zoals veiligheid, zorg en onderwijs).

Het rapport is eigenlijk één groot antwoord op de vraag: *Hoe kunnen we het geld van de belastingbetaler op de beste manier gebruiken?* Het abstracte model daarbij is als volgt:

- Laten we om te beginnen (en voor het gemak) aannemen dat de omvang van de overheidsuitgaven vaststaat.
- Allereerst reken je dan van elk mogelijk beleid uit hoeveel *welbevinden per euro* je ervoor terug krijgt.
- Daarna zet je de beleidsmaatregelen in volgorde. Bovenaan zet je daarbij het beleid dat *het meeste welbevinden per euro* oplevert.
- Vervolgens ga je keuzes maken. Je begint daarbij van bovenaf. De beleidsplannen of maatregelen die het meeste welbevinden per euro opleveren, worden dus in elk geval uitgevoerd. Naarmate beleid minder effectief is in termen van welbevinden staat het lager op de lijst en is de kans dat het gekozen wordt kleiner.
- Op een gegeven moment is het geld op en komen er natuurlijk geen maatregelen meer bij.

Gegeven het beschikbare budget, heeft de overheid dan *het best denkbare beleid in termen van welbevinden van de bevolking gevoerd!*

Om deze redenering uit te voeren, is er nog lang niet op elke terrein voldoende informatie beschikbaar. Wel is het mogelijk daar op sommige gebieden een begin mee te maken. Je zou bijv. eerst kunnen kijken naar het aantal *levens* of *levensjaren* dat je (op sommige beleidsgebieden) *per euro* kunt winnen – als voorbereidende stap. Dit gebeurt nu al in de gezondheidszorg in termen van QALY's (Quality Adjusted Life Years). Op deze manier kun je verschillende behandelingen of maatregelen met elkaar vergelijken. De manier van benaderen is hetzelfde. Daarna, of parallel daaraan, kun je het vergelijken van beleid in termen van geluk verder ontwikkelen. Dat is een kwestie van lange termijn, die echter pas kan beginnen als de overheid daartoe een bewuste keuze maakt.

Vooruitlopend daarop kunnen we nu al vuistregels gebruiken. Geld dat naar inwoners met een ruim hoger dan modaal inkomen gaat (bijv. in de vorm van belastingaftrek), is in termen van geluk haast weggegooid geld. Maar de overheid kan middelen voor deze zelfde groep ‘rijkere’ mensen ook anders besteden. Bijvoorbeeld door hen te stimuleren aan amateursport of -cultuur deel te nemen. Of door voor hen (en anderen) de geestelijke gezondheidszorg of het onderwijs in geluksvaardigheden, c.q. levensvaardigheden, te verbeteren. Dan is hetzelfde geld heel wat beter besteed. Want dit zijn factoren die nog wel iets aan hun geluk en dat van hun kinderen kunnen toevoegen. Ook zonder ingewikkelde berekeningen kunnen we dus nu al beginnen.

Wat deze benadering van kosten-baten-analyse laat zien, is dat denken in termen van geluk met onze (lange termijn) gevoelens te maken heeft (vooral onze tevredenheid met het leven), en tegelijk heel rationeel kan zijn en in overeenstemming met de laatste wetenschappelijke ontwikkelingen. Ook in alledaagse zin is het natuurlijk zorgvuldig en verstandig om geen overheidsgeld uit te geven wanneer daar onvoldoende opbrengsten tegenover staan.

Maar dit alles hebben wij van de parlementaire commissie Breed welvaartsbegrip niet kunnen horen.

De commissie stelde voor onze maatschappelijke vooruitgang voortaan te meten met een nieuwe, nog door het CBS te ontwikkelen, index voor brede welvaart. Een index is een combinatie van een aantal indicatoren, waarbij de vraag is: welke juist wel en welke niet, evenals: hoe zwaar tel je welke indicator mee? Ondanks die moeilijkheid kunnen er soms goede redenen zijn een index te gebruiken in plaats van een enkele indicator. In dit geval ligt het anders. Zoals gezegd, is geluk in veel gevallen juist te beschouwen als de *uitkomst* van die andere factoren/indicatoren. Maar er speelt nog iets mee. Naar geluk is inmiddels al tientallen jaren wereldwijd onderzoek gedaan. We weten welke factoren invloed hebben op geluk en op welke factoren geluk (op zijn beurt) weer invloed heeft. Dat is heel nuttige informatie als je beleid rondom geluk wilt ontwikkelen. Iets vergelijkbaars geldt voor de 'oude maatstaf' van het bbp. Ook daarover is heel veel kennis en internationaal vergelijkingsmateriaal aanwezig. Maar de nieuwe, nog te ontwikkelen, index voor brede welvaart van het CBS? Dat is wetenschappelijk gezien een compleet nieuwe 'eenheid'. Daar weten we nog helemaal niets over. Niet zo slim bedacht dus, van die commissie.

Wat ging er mis met de parlementaire commissie Breed welvaartsbegrip?

Deze commissie heb ik nu al een paar keer genoemd. Kabinet en parlement waren er heel tevreden over. Ik ben dus zo ongeveer de enige die moppert ☺. De commissie had als taak de beleidsmatige kijk op vooruitgang te verbreden van 'welvaart' tot 'brede welvaart' en daarbij aansluiting te zoeken bij internationale ontwikkelingen op dat gebied. De commissie heeft volgens mij slecht werk gedaan, maar het kan ook zijn dat de uitkomst al in de opzet besloten lag. Politieke partijen regelen zo iets wel vaker informeel, want dan kunnen ze niet door de uitkomsten worden verrast. Ik vermoed dat het parcours al was uitgestippeld, maar ik beschik niet over inside-informatie.

De commissie kreeg een ongelooflijk belangrijk onderwerp toebedeeld. Het heeft immers te maken met *de kompasnaald voor onze maatschappelijke vooruitgang*. In welke richting moeten wij ons als samenleving ontwikkelen? Indirect dus ook: Waaraan dient onze regering stelselmatig prioriteit te geven? Waaraan meten we het succes van de komende kabinetten af? (En het antwoord werd: aan een nog te ontwikkelen index...)

Maar *juist als het om zo'n ongelooflijk belangrijke vraag gaat*, zou je verwachten dat wij, het Nederlandse volk, en groepen en partijen uit ons midden, uitgenodigd worden om daarover mee te denken. Ten eerste leidt dat tot een grotere kans op het boven tafel krijgen van alle belangrijke informatie en invalshoeken. Ten tweede bevordert dat aanzienlijk de maatschappelijke betrokkenheid bij dit thema. Het garandeert ook dat die niet zomaar wegebt. Ten derde zou je verwachten dat de commissie vóórdat ze een keuze maakte (bijv. tussen 'sturen op geluk' of 'sturen op een nog te ontwikkelen index' ...), de verschillende opties op een rij zou zetten en de argumenten afweegt.

Niets van dit alles is gebeurd. De commissie is in totaal overbodige geheimzinnigheid aan het werk gegaan. De genodigden werden in beslotenheid gehoord. Ze werden verzocht over hun gesprek met de commissie, althans publiekelijk, te zwijgen. Er werden geen tussentijdse verslagen van de interviews gepubliceerd. Er is geen enkele poging gedaan het brede publiek bij het werk van de commissie te betrekken. De rapporten van het Legatum Instituut en de Britse parlementaire commissie zijn niet bij het rapport betrokken. Het is allemaal heel merkwaardig.

Je zou ook kunnen zeggen: het is typerend voor de angstvalligheid waarmee de Nederlandse politiek met grote vragen omgaat. Politieke partijen doen altijd alsof van hun verwacht wordt zij de enige echte oplossing beschikbaar hebben. Vervolgens gaan ze over die (vaak pas half gekookte) oplossingen met elkaar onderhandelen, in besloten kring, en wat daaruit komt wordt dan de waarheid.

Waarom kan een Nederlandse regering – in deze 21e eeuw – nog steeds niet in alle openheid een probleem aan de bevolking voorleggen?

Maak duidelijk wat het probleem is, en waarom het een probleem is. Zorg dat alle belangrijke informatie erover wordt gedeeld. Zorg dat de belangrijkste perspectieven aan bod komen. Luister niet alleen naar de deskundigen die je zelf uitkiest en waarvan je al kunt vermoeden wat ze gaan zeggen (zoals de commissie Breed welvaartsbegrip), maar geef onvermoede (desnoods amateur-) deskundigen ook de kans een zegje te doen. Laat de media meedenken en naar oplossingen zoeken. En ga dáárna eens kijken wat je daar als regering of partij mee aankunt. Hoe moeilijk kan dat zijn?

Staatssecretaris Dekker heeft dit met het onderwijs wél aangedurfd, via de discussie #onderwijs2032. Het kon naar mijn idee beter, met meer structuur en meer duidelijkheid over wat er bij het maken van een leerplan voor een hele school komt kijken (en wat minder: 'roept u maar'). Maar dit soort processen moeten overheid en burgers samen leren. Het hoeft niet meteen perfect te gaan. Dekker heeft het tenminste geprobeerd! Daar leren we van. En van daaruit gaan we dan weer verder. Zo kun je ook regeren.

In Engeland is het thema wel op een brede manier aangepakt. Het Britse CBS heeft daar een discussie rond geluk voor de hele bevolking georganiseerd. De volgende stap was dat ze dit onderwerp door het hele land (op veel grotere schaal dan nu nog in Nederland) zijn gaan meten. Ze brengen regelmatig verslag uit over geluksverschillen in het land en van jaar tot jaar wordt dit uitgebreider. Er kwam een parlementaire commissie, die tussentijds uitvoerig over de hoorzittingen publiceert. Het rapport van het Legatum Instituut speelde een zwaarwegende rol in het eindrapport van deze *All-Parliamentary Group on Well-Being Economics*. En waren al een aantal *What Works Centres* binnen de Britse overheid, die onderzoeksinformatie verzamelen voor een zo zorgvuldig mogelijk beleid. Deze zijn nu uitgebreid met een *What Works Centre for Wellbeing*. — Kijk, zo kan het ook. Maar de breed samengestelde parlementaire commissie heeft ons dit niet verteld.

De media trouwens ook niet. En dat brengt mij tot het vermoeden dat er iets in ons Nederlandse levensgevoel is, dat geluk te frivol, te vrolijk, te lichtvoetig en te oppervlakkig vindt om in politiek en bestuur serieus te nemen. Alleen vrouwen hebben daar minder last van. Zelfs 'Nobelprijswinnaars in de economie', 'daadwerkelijk gerealiseerde stappen door de Britse overheid', een 'internationaal afgestemde infrastructuur voor metingen door statistische bureaus', 'eigen Nederlandse hoogleraren' die zich met het onderwerp bezig houden, het lijkt allemaal geen gewicht in de schaal te werpen.

Toch is dit niet altijd zo geweest...

Geluk als vergeten drijfveer van de Nederlandse revolutie (eind 18e eeuw)

Het begon allemaal met een geluksmanifest, maar dan in 1781. Talloze Nederlanders werden op de ochtend van 26 september verrast door een pamflet in de vorm van een brief, dat de nacht ervoor in het geheim is verspreid. De schrijver is anoniem, de slaperige lezer weet dan nog niet dat op diens arrestatie snel een hoog bedrag komt te staan.

Dit pamflet *Aan het Volk van Nederland en de gebeurtenissen daaromheen* zijn een verbazingwekkend stukje geschiedenis, dat bijna niemand kent. Hoog tijd om dat snel, met zevenmijlslaarzen, in te halen.

De burger die dit geschrift nieuwsgierig open slaat, vindt daarin één grote aanklacht tegen de Oranjes en de regenten: ‘Myne waarde Medeburgers! Gylieden zyt nu sederd byna twee eeuwen de speelbal geweest van allerlei heerschzuchtige Lieden...’ Vervolgens doet de schrijver dat verhaal van twee eeuwen onderdrukking (sinds het ontstaan van de republiek) uit de doeken. Hij pleit ervoor het gezag niet langer uit handen te geven aan ‘Vorsten en Lieden van Hooge Geboorte’, want ‘Het land hoort Ulieden, en malkander toe en niet de Prins met zyn Grooten alleen...’

Hoe het dan wel moet, beschrijft de, kennelijk goed onderlegde, pamflettist ook — *en let op de centrale plaats van geluk daarbij!* Intrigerend genoeg, betoogt hij dat alles binnen de context van het christelijke geloof, dat toen algemeen werd aangehangen: ‘God, onze gemeene [= gemeenschappelijke] vader, heeft de mensen geschapen om gelukkig te worden, **en aan alle mensen, niemand uitgezonderd, de verplichting opgelegd om anderen, zo veel in hun vermogen is, gelukkig te maken.**’ — ‘Om dit goede oogmerk van den Schepper te bereiken, **dat is om hun geluk te bevorderen**, hebben de mensen gevonden niet beter te kunnen doen, dan zig in groote getallen, somtyds van enige millioenen, byeen te voegen en grote maatschappyen [= samenlevingen] opterigten, waarvan de leden van nature allen egaal en aan elkanderen gelyk zyn, en de een niet is onderworpen aan den anderen.’

En dit alles in 1781! Acht jaar voordat in Frankrijk de Revolutie van 1789 zou uitbreken, die later in alle geschiedenisboekjes terecht zou komen. In Nederland ging de revolutie, mede voorbereid door dit pamflet, reeds in 1784 van start, op een andere en zachtere manier dan die in Frankrijk.

De stadhouder is op dat moment Willem V, getrouwd met Wilhelmina van Pruisen. Het land is weliswaar een republiek, maar door huwelijken met buitenlandse vorstenhuizen en het voeren van een vorstelijke hofhouding proberen de Oranjes een koninklijke status na te bootsen. De stadhouder is verantwoordelijk voor de vloot en het leger, dat grotendeels bestaat uit buitenlandse huursoldaten. Maar die plicht vervult hij verre van gedegen, het volk voelt zich onveilig. Verder heeft Willem V de macht om naar eigen goeddunken lokale en regionale functionarissen te benoemen, iets waarmee hij regelmatig de mensen in het land tegen zich in het harnas jaagt.

In het land ontstaat van onderaf een groeiende Patriottische beweging die vindt dat niet langer het geluk van de Prins, maar dat van de bevolking centraal hoort te staan. Prachtig is in dat opzicht de titel van een ander geschrift uit die tijd (dat zelfs werd besproken in de provinciale vergadering van Holland): ‘Ontwerp om de republiek door eene heilzame vereniging van belangen van regent en burger, **van binnen gelukkig en van buiten gedugt** te maaken.’ Er zijn nog veel meer voorbeelden te geven van hoe geluk en ‘algemeen nut’ in deze maatschappelijke beweging van onderaf centraal staan.

Steeds meer steden, zelfs provincies, gaan openlijk in tegen de stadhouder en benoemen hun eigen regenten. Burgers bewapenen zichzelf in het kader van de stedelijke schutterijen.

Dan ontbrandt de contrarevolutie. Begin september 1786 stuurt de stadhouder zijn troepen af op de Overijsselse steden Hattem en Elburg. Honderden patriotten uit andere plaatsen schieten tehulp. Tegen de stadhouderlijke kanonnen is weerstand zinloos.

Tallose inwoners vluchten de IJssel over of trekken naar Kampen. Wanneer de troepen Elburg binnentrekken, is de stad vrijwel verlaten. De leegstaande huizen worden geplunderd. Daarmee is de burgeroorlog uitgebroken.

De Staten van Holland ontnemen de prins nu zijn bevelhebberschap over het leger. Ook de stad Utrecht en het gewest Overijssel sluiten zich bij de Patriotten aan. Nederland valt in twee delen uiteen. Maar de prins escaleert op zijn beurt. Hij roept zijn schoonfamilie uit Duitsland te hulp. En op 13 september 1787 marcheren Pruisische troepen ons land binnen.

Hier en daar wordt dapper weerstand geboden, maar tegen zo'n overmacht kunnen de revolutionairen niet op. De Orangisten vieren dit als hun 'Gelukkige Omwenteling'. Ze jagen op de revolutionairen en plunderen hun huizen. Wanneer het gezag is hersteld, vindt een grootscheepse zuivering plaats. Tal van gekozen bestuurders, ambtenaren en rechters in steden en provincies worden ontslagen. Tienduizenden patriotten vluchten het land uit. Daardoor zal een flinke groep Nederlandse 'gelukszoekers' zich in Parijs bevinden, wanneer daar in 1789 de 'echte' revolutie uitbreekt.

Ten slotte krijgt ons land de rekening toegestuurd. Koning Frederik Willem II van Pruisen wil de kosten van zijn veldtocht wel vergoed krijgen. De prins van Oranje, de stadhouder, legt hiertoe een extra belasting op. Daarvan wordt in Berlijn de Brandenburger Tor gebouwd, die Frederik de 'Tor des Friedens' doopt — ter herinnering aan zijn zegerijke veldtocht om de vrede in de Republiek der Nederlanden te herstellen...

Nu nog kunnen we dit icoon van de stad Berlijn bijna dagelijks op tv zien. Als symbool van het herenigde Duitsland.

Wat politieke partijen en anderen aan geluk kunnen doen

Eigenlijk horen er in een manifest nu concrete beleidsmaatregelen, liefst met kosten en al, te worden genoemd. Maar ik denk dat eerst het volgende nodig is:

- Het besef dat geluk belangrijk is.
- En hoeveel we al over geluk weten.
- Bestuurders, politici en adviseurs die van die kennis over geluk op de hoogte zijn.
- Die de ontwikkelingen rond geluk op beleidsgebied, zoals die in Groot-Brittannië, gaan volgen.
- Mensen en partijen die geluk koppelen aan hun kernwaarden.
- Het besef dat juist *sturen op geluk* de spiraal tussen politici, pers en belangengroepen, waarin altijd weer de korte-termijn-belangen naar boven komen, kan helpen doorbreken.
- Besef dat geluk in het hart van de economische theorie zit, waaronder de welvaartstheorie.
- Minder angst van politici om die werelden van 'harde' economische theorieën (haha) en trucjes om kiezers te winnen (zo doorzichtig en eentonig) achter zich te laten. De wereld is veranderd en heeft lange-termijn-perspectief nodig. Niet alléén op het gebied van duurzaamheid.
- Uitbouwen van de statistische infrastructuur rond geluk en die bewust bij beleid gebruiken.
- Bestuurders en politici die durven te laten monitoren of zij ons echt gelukkiger maken.

De tijden zijn veranderd. Dit geluksmanifest hoeft geen revolutie te bewerkstelligen. Maar met hulp van vele anderen, elk op hun eigen manier (jij ook misschien), kan het iets in beweging zetten. Zo onwennig als het lijkt: nadenken over geluk en beleid in onderwijs, in zorg, in economie, in stedenbouw, in relatie tot duurzaamheid etc., opent een weg naar een betere toekomst.

Met verstand, gevoel en verbeelding. Want wat er nog niet is, moeten we ons kunnen voorstellen en liefst ook kunnen beredeneren. Daarna kan het ons enthousiast maken en kunnen we ons ervoor inzetten.

En kom er, na deze geschiedenis, niet mee aan dat gewone mensen geluk niet belangrijk vinden! Het bewijs van het tegendeel staat levensgroot in Berlijn.